

і новых прыёмаў і метадаў, што будзе садзейнічаць актывізацыі вучэбнай дзейнасці ва ўмовах цэйтнота.

Бібліяграфічны спіс

1. Головин, Б. Н. Типы терминосистем и основания их различения / Б. Н. Головин // Термин и слово. Межвузовский сборник / ред. колл.: М. Б. Борисова, отв. ред. Н. В. Головин [и др.]. – Горький: изд. ГГУ им. Н. И. Лобачевского, 1981. – С. 3–10.
2. Половец, М. В. Терминологические гнезда как способ отражения системности терминологии (на примере англоязычных терминов компьютерной лингводидактики) / М. В. Половец // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2014. – № 170. – С. 56–61.

СТЫЛІСТЫЧНАЯ ПЛІФУНКЦЫЯНАЛЬНАСЦЬ БЕЛАРУСКІХ І АНГЛІЙСКІХ НЕКАДЫФІКАВАНЫХ АД'ЕКТЫЎНЫХ КАМПАЗІТАЎ

Т. А. Астапчык (Мінск, Беларусь)

У артыкуле разглядаюцца беларускія і англійскія некадыфікаваныя ад'ектыўныя кампазіты як адзінкі экспрэсіўнай дэрывацыі. Канстатуецца, што беларускія і англійскія некадыфікаваныя ад'ектыўныя кампазіты шырока ўжываюцца з мэтай надання пэўным семантычным сферам яркай, вобразнай, арыгінальнай характарыстыкі, якая функцыянуе як ядзерны або дапаможны кампанент разнастайных тропай і стылістычных фігур – эпітэта, метафары, метаніміі, параўнання, антытэзы, аксюмарана, перыфразы, парцэляцыі, сінтаксічнага паралелізму і інш.

Ключавыя словы: некадыфікаваныя ад'ектыўныя кампазіты; стылістычны патэнцыял; стылістычнае дэкадзіраванне; эпітэт; метафара; метанімія; параўнанне; антытэза; аксюмаран; перыфраз; парцэляцыя.

Як адзінкі экспрэсіўнай дэрывацыі, некадыфікаваныя ад'ектыўныя кампазіты (НАК) рэалізуюць свой стылістычны патэнцыял у першую чаргу ў мастацкім тэксце. Матэрыялам для даследавання паслужылі беларускія і англійскія НАК, сабраныя метадам скразной выбаркі з раўназначных па аб'ёме мастацкіх праявічых тэкстаў 20–30-х гадоў ХХ стагоддзя 17 беларускіх (Міхась Зарэцкі, Мікола Нікановіч, Змітрок Бядуля, Якуб Колас, Максім Гарэцкі, Ян Скрыган, Эдуард Самуйлёнак і інш.) і 15 англійскіх (Дэвід Герберт Лоўрэнс, Вірджынія Вульф, Джон Галсуорсі, Рычард Олдынган, Гільберт Кіт Чэстэртан, Герберт Уэлс, Уільям Сомерсет Мозэм і інш.) пісьменнікаў.

Эпітэты, прадстаўленыя НАК, з'яўляюцца неад'емнымі кампанентамі мастацкай выразнасці многіх сказаў. Шырока распаўсюджаныя ў творах маладнякоўцаў індывідуальна-аўтарскія складаныя прыметнікі П. Бузук называюць «падвойнымі эпітэтамі» [1, с. 72] пераважна «псіхалагічнага» [1, с. 70] характару. Поўнасю адпавядаючы патрабаванням да вобразных азначэнняў, НАК забяспечваюць як арыгінальныя, «звонкія», «стракатыя»,

«іскрыстыя», так і максімальна вычарпальныя, семантычна ёмістыя характарыстыкі: *I ўспамянуў тут палка-гарачыя рукі, у думках адчуў іх на шыі* (Р. Мурашка); ...*So that she should envelop him yielding, in her all-beneficent love* (D. H. Lawrence). Ужыванне няпэўнага (*нешта, нейкі; something 'нешта'*), указальнага займеннікаў (*той, такі, гэты; this 'гэты', these 'гэтыя', that 'той', those 'тыя'*), узмацняльнай часціцы (*такі; so 'так, такі, такая, такія'*) у перадапазіцыі «здабывае» дадатковую ўвагу чытача / слухача ў адносінах да эпітэта, выражанага НАК: *Адно без аднаго існаваць не маглі ў гэтым дзіка-імпэтным парыванні наперад – у снягі, у даль...* (З. Бядуля); *Мабыць, быў у салдат такі ўрачыста-баявы пагрозны выгляд, а мо і тут проста быў вінават трывожны настрой хлопцаў...* (М. Зарэцкі); *And for almost the first time in years he seemed troubled, her boy, the fruit of herself, so cool, so kind and sure and so stony-clear...* (L. G. Gibbon); *Those cornflower-blue eyes, the turn of that creamy neck, her delicate curves – she was a standing temptation to indiscretion!* (J. Galsworthy); *The young woman pressed both hands to her left side, and on that peach-bright, doll-beautiful face of hers appeared a strangely incongruous expression of yearning distress* (A. Huxley).

У адным НАК часам судакранаюцца лагічна несумяшчальныя прыметы, якія ўтвараюць эстэтычна значную супярэчліваю комплексную прымету: *А цяпер раптам пачуў яго, убачыў у таемнай усмешцы Андрэевай, у яго хітравата-шчырых вачах* (М. Зарэцкі); ...*Калісьці ён рад быў, шчаслівы гэтым і думаў, што ў тых атрутна-салодкіх летуценнях, якія ў той час спавівалі яго свядомасць (як любіў ён тады Беразоўскую – гэтую мілую наіўную фанатычку!), што ў тых летуценнях адкрываўся гістарычны шлях яго і яго краіны* (М. Зарэцкі).

Разгледзім выпадкі метафарычнай рэпрэзентацыі НАК у беларускіх мастацкіх тэкстах (БМТ) і англійскіх мастацкіх тэкстах (АМТ). Як правіла, НАК выступаюць дадатковымі крыніцамі вобразнасці, узмацняючы выяўленчы эфект метафар: *А як толькі неба па сваіх блакітна-шаўковых валасах чырвоную істужку завязала і шчэбетам птушак раница абудзілася – устала з усімі разам Ганначка...* (М. Нікановіч); ...*Садзіўся ён, як добрая квакуха, толькі не ў рэштата, а на пухова-снежнае сцюдзёнае гняздо* (М. Гарэцкі); *Ён сыпле-сее з невідочных пазух у прыдарожны хмызняк, нібы сейбіт зерня, гучна-снеўны дождж жаўранкаў і вераб'ёў* (З. Бядуля); *She had seen him, a real gold-brown infant of the winds, with burnt gold hair and red cheeks, collecting the speckled pitcher-flowers and laying them in rows* (D. H. Lawrence); ...*A shower of gold-eyed sparks went volleying up the chimney* (V. Woolf); *So they walked mutely down Whitehall, while George thought vaguely about Fanny and his next day's work, and cocked his head up to try to see the moon, and watched the occasional buses bounding along like rapid barges in the empty light-filled river of Belgian blocks...* (R. Aldington).

Антрапацэнтрычны падыход пры стылістычным дэкадзіраванні дазваляе заўважыць асаблівае значэнне персаніфікацыі ў БМТ, насычаных НАК, што ўказваюць на найбольш блізкія для чалавека аб'екты прыроднага свету. Калі ў вышэйпрыведзеных кантэкстах НАК не фарміруюць, а толькі інтэнсіфікуюць вобразнасць метафар, то персаніфікацыя часта забяспечваецца выключна НАК, якія, выконваючы асноўную ролю эпітэтаў, у сваёй семантычнай структуры змяшчаюць і элементы персаніфікацыі: *...Шэрыя вочы з ружовай каёмкай у зрэчках, апушаныя цёмна-густымі вейкамі, мякка ляглі на **зеленавата-дрэмлючых** палетках...* (М. Нікановіч); *Смех дзіўна, нязграбна сплятаўся з **злосна-трывожнымі** ўзвывамі ветру* (М. Зарэцкі); *І хто можа забараніць шчыра і моцна любіць цябе, **жоўта-тужлівая**, сумная восень!* (М. Зарэцкі). Прыём персаніфікацыі распаўсюджваецца перш за ўсё на беларускія прыродаапісальныя НАК, што звязана з тыповай для беларускай лінгвакультуры тэндэнцыяй да адухаўлення прыроднага свету. Англіійскія НАК, задзейнічаныя пры рэалізацыі прыёму персаніфікацыі, характарызуюцца большай семантычнай разнастайнасцю: *...There were **exhausted-looking** bathing-dresses...* (K. Mansfield); *He gave an odd, **half-gay, half-mocking** twitch of his dark brows...* (D. H. Lawrence); *He was playing the **wildly-yearning** Neapolitan songs...* (D. H. Lawrence); *...She sat in sleepy elation, grateful for everything – the motion, and the **moon-ridden** darkness flying past the windows* (J. Galsworthy).

У якасці параўнання шырока задзейнічаны беларускія і англійскія НАК. Параўнальныя адносіны могуць быць сканцэнтраваны па-за межамі аказіянальнага модуля (у такім выпадку задзейнічаныя НАК у параўнанні выяўляюцца толькі ва ўмовах пашыранага кантэксту): *...І доўга з цёплым заміланнем ладзіла сваю свежую, **непарушна-чыстую**, як сама яна, пасцелю* (М. Зарэцкі); *Свет Божы выглядаў у іх такім харошым і **шчыра-радасным**, як само сонца* (З. Бядуля). Англіійскія НАК часцей становяцца часткай параўнальнай інтэнцыі пісьменніка праз фактычна неабмежаваныя спалучальныя магчымасці слоў, большую разнастайнасць дэрывацыйных мадэлей кампазітаў: *England, beyond the water, rising with **ash-grey, corpse-grey** cliffs, and streaks of snow on the downs above* (D. H. Lawrence); ***Honey-white** face, thin dusk and bistre of eyelids...* (M. Sinclair); *It was a **bronze colour; spider-thin** boats were skimming from side to side* (V. Woolf). «Сцёртымі», «фармальнымі» параўнаннямі можна назваць ад'ектыўныя кампазіты з устойлівым кампанентам *like* 'падобны да': *George pretty soon melted to her gaiety – or perhaps it was the **gem-like** eyes* (R. Aldington); *...Ramsay came on with his **holy-like** voice and maaed like a sheep, but a **holy-like** sheep...* (L. G. Gibbon). Тэндэнцыя англійскай мовы да кампрэсіі заўважных ў параўнаннях, змешчаных у складана-суфіксальных НАК, што апісваюць асобу ці прадмет, тыпу *ferret-faced, nymph-eyed, turnip-faced*: *...I recognized a little **ferret-faced** fellow talking to a tall, fair man* (A. Christie); *...And then there had been no vows of hers or his, no Michael, no kit, no **nymph-eyed** girl in barrier between them...* (J. Galsworthy);

Then he took from his pocket his big **turnip-faced** watch and laid it on the table beside him (A. Christie).

Спецыфічным для БМТ з'яўляецца параўнанне, выражанае аказіянальным модулем у творным склоне: ...*Гэта дарожка мігала ў яго вачуха абыкла-новымі калдобінамі, рассыпчатым суглінкам, бародкамі парослых абочын* (Ц. Гартны); *Да ярка-сонечнага полямя ў блакітнай вышчы, як ніткі-змейкі, цягнуліся каласы, упарта імкнуліся да чорных бульбінкаў-жаўранкаў, якія сыпалі з неба ў нізіны зыкі-пералівы, булькалі жвірова-жоўтай рачулкай* (З. Бядуля); ...*Прыгожымі чорна-залочанымі круцёлкамі-абаранкамі камяны дымілі* (М. Нікановіч); *Прайшло з гадзіну, а можа, і больш – Лясніцкаму прамігнуў гэты час адной вясёлкава-яснай хвілінай* (М. Зарэцкі); *Невялічкія вокны гарбарні, забраснейшыя так, што нельга было здагадацца, што шыбы былі зроблены са шкла, каламутна-зялёнымі чатырохкутнікамі* вызначаліся на гразкай шэрані роўных сценаў (Я. Нёманскі).

Спалучэнне «НАК + азначаемае слова» ў творным склоне можа ўяўляць сабой і акалічнасць часу: *Скрыпяць калодзевы туманна-адлежнымі раніцамі* (К. Чорны). У творным склоне можа ўжывацца і аказіянальны модуль, які выконвае ролю семантычнага суб'екта ў безасабовых сказах тыпу *Сцебала ў вокны маланкай востра-бліскучай, сярдзіта бурчэлі грывомы, злосна будынак траслі* (М. Зарэцкі).

Прыём кантрасту рэалізоўваецца або непасрэдна паміж кампанентамі НАК (*напружана-спакойнае дыханне*) у межах складанага ад'ектыва, або ў пашыраным кантэксце, пры гэтым супрацьпастаўленне можа быць прадстаўлена як выключна праз некалькі НАК, так і праз НАК і іншыя лексічныя адзінкі: ...*Завялі гутаркі розныя: часам разумна-сталыя, часам гуманна-стычна-смешныя* (М. Нікановіч); *А лёгенькі, сарамліва-пяшчотны ветрык лазіў за пазухаю, як бы там шукаў прытулку ад нагла-жоўтага, сонечнага смеху* (Я. Скрыган); *Няма таго радасна-светлага – чорна ў жыцці, страшна і жудасна* (М. Зарэцкі); *Цяпер, за сваімі шырокімі пагледамі маіх маленькіх, вузенькіх, сялянска-беларускіх, можа, і не ўбачыш?* (М. Гарэцкі); ...*Orlando was sometimes under the influence of the elephant-footed deity, then of the gnat-winged fly* (V. Woolf); ...*The once brilliantly-lighted capital now lay cowering in darkness* (R. Aldington); ...*He cried, half-laughing, half-angry...* (L. G. Gibbon); *He remembered George Forsyte ... towering up on the top of the drag waving a light-blue flag with one hand and a dark-blue flag with the other...* (J. Galsworthy).

Некаторыя НАК змяшчаюць у сабе скандэнсаванае ўступальнае адценне, дэкадзіраваць якое магчыма толькі ў пашыраным кантэксце: *У маліцвенна-спакорлівым тоне чулася вялікая ўпартасць і пагроза* (З. Бядуля).

Аказіянальны модуль можа ўяўляць сабой і аўтарскую перыфразу, больш распаўсюджаную як стылістычны прыём у АМТ: *І хто можа забараніць любіць цябе, чароўна-смутная восень чалавечага жыцця!..* (М. За-

рэцкі); *This was the work of an earnest-minded virgin of fifty...* (R. Aldington); *It was Jolyon's turn to squeeze her arm, in warm admiration for this spirited, generous-hearted little creature of his begetting* (J. Galsworthy); *Then she would find little turfs of wild narcissus among the rocks, gold-centered pale things, many on one stem* (D. H. Lawrence).

У БМТ сустракаецца некалькі выпадкаў задзейнічанаści НАК у рэалізацыі парцэляцыі як элемента экспрэсіўнага сінтаксісу: *Недалёчка стаяў і марыў лясок. Кудрава-зялёны* (Я. Скрыган); *Чую песню. Далёкую, маркотную – і жудасна-спакойную песню* (М. Гарэцкі); *У чытальні таксама нікога, адна бібліятэкарша. Пульхная, свежа-гнилая* (М. Зарэцкі). НАК могуць з'яўляцца часткай рэалізацыі стылістычнага прыёму сінтаксічнага паралелізму: *І думкі тады водзяцца ў яго: салодкія, ружовыя, міла-любыва, зусім такія, як яна сама: чорненькая, белатварая...* (М. Нікановіч).

Беларускія НАК выступаюць неад'емнымі складнікамі аксюмарана, фарміруючы адценне супярэчлівасці праз алагічнае спалучэнне комплекснай прыметы і субстантыва: *Каб у салодка-пявучай цішы доўга, бясконца жыў гэты момант, гэты вясёлкавы выблеск цёплага шчасця* (М. Зарэцкі); *Барковіч стаяў тут, пакуль не ўсплыло на неба сцюдзёна-барвяное сонца...* (М. Зарэцкі); *Лясніцкі штодня хадзіў глядзець, як у магутна-імпытным слакоі сунецца веліч яго [Дняпра]...* (М. Зарэцкі).

Зафіксаваны адзінкавыя выпадкі метаніміі ў межах аказіянальнага модуля ў АМТ: *...A singular mixture of misapprehended theosophy and ill-digested Freud!* (R. Aldington).

Багатыя вобразна-выяўленчыя магчымасці характэрны для субстантывавальных НАК. Субстантывацыю можна справядліва назваць стылістычным сродкам, які забяспечвае інтэграцыю ў адным слове пласта думак, пачуццяў, падзей, сканцэнтраваную апрадмечаную якасць. Два субстантывавальных НАК могуць ужывацца побач і з'яўляцца кантэкстуальнымі сінонімамі: *І хацелася дужа Лясніцкаму выйсці ды сказаць нешта такое гарачае, агнёвае, ... што б адразу штурхнула ўсіх на шалёна-адважнае, бязмежна-геройскае* (М. Зарэцкі); *Хоць тое вярні, што было тады, каб зноў забыцца на жыццё, каб зноў было радасна-светлае, нязбытна-прыгожае, каб былі летуценні* (М. Зарэцкі). Некалькі субстантывавальных НАК у адным сказе надаюць выказванню дынамізм, інтанацыйную стройнасць: *Старэнькі бярозавы шлях дыхае сумна-далёкім і спакойна-імклівым* (М. Зарэцкі).

Да спецыфічных сродкаў мастацкай выразнасці ў АМТ можна аднесці НАК з пачатковым кампанентам *half-* 'палова, напалову', што створаны з мэтай перадаць семантычна няўлоўную прымету, якую магчыма толькі «намацаць» індывідуальна-аўтарскім словам: *With a parting look at her extended in a chair – a look half-resentful, half-adoring – Soames moved into the lift and was transported to their suite on the fourth floor* (J. Galsworthy). Падобныя англійскія НАК часта ўжываюцца серыямі і змяшчаюць у сабе як прыметы

аднаго семантычнага кірунку, так і розных: ...*He cried, half-laughing, half-angry...* (L. G. Gibbon); ...*Isabel, half-flattered, half-bristling with horror and rage...* (R. Aldington); *She was only stunned with the strangeness of it all: startled, half-enraptured with the terrific beauty of the place, half-horrified by its savage annihilation of her* (D. H. Lawrence); ...*I got a half-superstitious, half-mental idea...* (R. Aldington).

Для англійскіх НАК адным з прыёмаў самавыяўлення выступае рэдуплікацыя (зафіксаваны адзінкавы выпадак): *He is a nice boy – not so **highly-flighty** as he seems* (J. Galsworthy).

Такім чынам, беларускія і англійскія НАК (пераважна аказіянальныя адзінкі) валодаюць багатым стылістычным патэнцыялам. Асэнсоўваючы ролю НАК у індывідуальна-аўтарскай стылістычнай сістэме, падаецца лагічным асобна разглядаць НАК, што дзейнічаюць як ядзерныя, асноўныя кампаненты тропіў і стылістычных фігур, і НАК, якія выконваюць дапаможную функцыю ў фарміраванні зон павышанай вобразнасці ў мастацкім тэксце, надаючы ім дадатковыя абертаны.

Бібліяграфічны спіс

1. Бузук, П. Увагі аб мове і стылю маладнякоўцаў / П. Бузук // Маладняк. – 1927. – № 5. – С. 63–73.

НЕАЛАГІЗМЫ АНГЛІЙСКОЙ МОВЫ Ў СФЕРЫ ТУРЫЗМУ

В. В. Бірукоў (Мінск, Беларусь)

У артыкуле разглядаюцца асаблівасці тэрміналогіі і прафесіяналізмаў са сферы «Турызм і падарожжа». З'яўленне новых рэалій патрабуе іх намінавання, і моўная, міжкультурная камунікацыі забяспечваюць транзіт тэрмінаў, паняццяў і ў нейкай ступені падштурхоўваюць з'яўленне гэтых рэалій там, дзе іх пакуль няма. Асаблівая ўвага надаецца англійскім неалагізмам, зарэгістраваным у электронным слоўніку WordSpy, і ўзятай з англійскай мовы лексіцы, якая стала агульнапрынятай у турыстыцы Расіі і Беларусі ў выніку транзіту тэрмінаў і паняццяў, а таксама асаблівасцям намінацыі новых рэалій ва ўмовах пандэміі COVID-19.

Ключавыя словы: турыстыка; сучасныя турпрактыкі; тэрмінасістэма; англійскія неалагізмы; сэнсавыя трансфармацыі; COVID-неалагізмы.

Свет намінацый мы спасцігаем эмпірычна (нам для гэтага дадзены вышэйшая нервовая дзейнасць і органы пачуццяў) і ў акце маўлення. Усё, што ўваходзіць у арбіту чалавечай жыццядзейнасці, мае патрэбу ў найменні. З'яўленне новых рэалій патрабуе іх намінавання, і моўная, міжкультурная камунікацыі забяспечваюць транзіт тэрмінаў, паняццяў і ў нейкай ступені падштурхоўваюць з'яўленне гэтых рэалій там, дзе іх пакуль няма. Такая сітуацыя цалкам тыповая для турызму – сацыяльнага, культурнага, эканамічнага феномену сучаснасці. Індустрыя турызму вельмі хутка рэагуе на запыты і магчымасці актыўнага спажываўца, таму нядзіўна, што з пункту гледжання моўных навін тут ёсць прагматычная цікавасць як уласна спажываўца, так і прадаўца турыстычных паслуг.